

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Формування комунікативної компетентності (КК) — один з шляхів соціалізації особистості учня, адже уміння порозумітися, дійти згоди, переконати, спільно знайти рішення — найбільчі проблеми сучасного суспільного життя. Вирішення їх ускладнюється перш за все низьким рівнем культури спілкування, основи якої закладають в школі, в тому числі на уроках літератури.

Компетентність — це знання, уміння та навички, які дозволяють особистості виконувати певні дії (наприклад, спілкуватися). Проблема формування комунікативної компетентності не є новою у педагогіці (В.Сухомлинський, Д.Ельконін, В.Кан-Калик, Н.Нікандров), психології (О.Бодальов, О.Леонтьєв, Б.Ломов та ін.), соціальній психології (Г.Андрєєв, А.Реан, Дж.Скотт, К.Томас та ін.), риториці (С.Ожегов, В.Виноградов, В.Аннушкін, А.Волков та ін.), методиці вивчення мови та літератури (М.Рибникова, Т.Браже, М.Черкезова, Д.Клумбіте, І.Гудзик, О.Хорошковська, Л.Мірошніченко, А.Щукін та ін.). Однак у попередні роки її розглядали як розвиток зв'язного мовлення, виховання поваги до іншої особистості, тобто як окремі складові навчально-виховного процесу. Комунікативна компетентність — це умова самореалізації особистості, її суспільної діяльності. Комунікативна компетентність включає в себе розвиток мовлення, культуру спілкування, вміння слухати і почути сказане, терпимість, толерантність. Комунікативна компетентність — це і шлях здобуття знань. Тому проблема вимагає комплексного підходу як на рівні її теоретичного обґрунтування, так і визначення напрямів формування готовності педагога до її реалізації у практиці викладання. Обсяг статті дає змогу визначити лише *ключові завдання формування комунікативної компетентності школярів на уроках літератури*.

На думку американських науковців Г.Драйдена та Д.Вос, "усі найліпші вчителі — це передусім активізатори, наставники, тренери, координатори й мотиватори" [1, с.319]. Тобто сьогодні можна говорити про зміну акцентів у ролі педагога на занятті від *відкритої дидактики до консультування, координації дій учнів у процесі здобуття ними знань*. Саме самостійне здобуття знань (самонавчання, взаємонавчання) — шлях до міцних знань та переконань учнів. Діалогічний характер сприйняття літератури як мистецтва слова вимагає моделювання діалогічних форм уроку літератури, відповідних видів роботи (Див.: Таблиця 1). На уроці літератури зміст спілкування — це твір мистецтва художнього слова, враження та роздуми учасників навчального процесу. Ключем до планування будь-якого уроку літератури має стати *діалогічне співвідношення* [3, с.374] в тексті, у висловлюванні, в композиції, між особами, автором і читачем, між учителем (учнями) і учнями (Рис.1).

Таблиця 1

Моделювання діалогічних форм роботи на уроках літератури

Складові КК	Діяльнісний компонент уроку (вид тренування)	Навички, уміння
Мовлення (лінгвістичний, соціо-лінгвістичний та прагматичний компоненти)	Сприйняття та відтворення: читання та переказ тексту; монологічне, діалогічне, усне чи писемне мовлення; презентація, аудіювання, бесіда, інтерактивні види роботи та ін.	Культура мовлення, багатий запас слів; вміння логічно і аргументовано висловлюватися, використовувати готові та створювати свої моделі висловлювань.
Слухання	Аудіювання, усний чи письмовий переказ, відгук, рецензія, анотація, аналіз виступу, оцінка почутого тощо та ін. Головний критерій — якість відтворення	Культура слухання: "активне" слухання; інтерес до проблеми / співрозмовника (вербальні і невербальні засоби сприймання).
Спілкування	Учитель-учні, учитель-учень, учень-однокласники, учень-учень: діалог, система запитань, евристична бесіда, проблемне запитання, дискусія, дебати, учень в ролі вчителя...	Культура спілкування, досвід вибору оптимальної моделі спілкування.
Терпимість Толерантність	Дискусія, дебати, робота в парі / мікрогрупі, "акваріум", "мозковий штурм", аналіз виступу, відповіді однокласника або роботи мікрогрупи тощо.	Готовність до співпраці, порозуміння, володіння стратегією уникнення конфліктів та вирівнювання напруги у спілкуванні, асертивність.

До засад формування комунікативної компетентності відносимо відчуття емоційного комфорту, власну ідентичність ("хто я"), належність до групи ("я – один з них"), компетентність (вміння і готовність виконувати завдання), спільні завдання, в основі яких потреба в спілкуванні та взаємодії з іншими.

Проблему формування комунікативної компетентності школярів можна вирішити за допомогою інтерактивних форм роботи на уроці [4; 5], адже в їх основі лежить спілкування. Однак епізодичність їх використання у навчальному процесі (через значні затрати часу на їх підготовку) не сприяє формуванню в учнів стійких комунікативних навичок, а велика кількість учнів у класі ускладнює проведення та контроль парних та групових форм роботи.

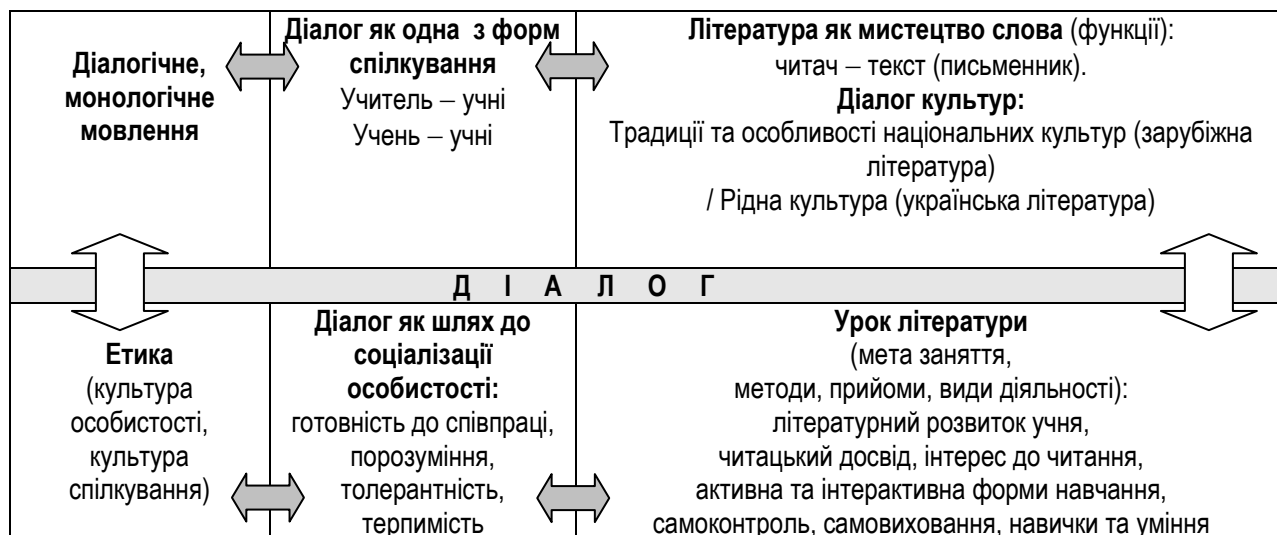

Рис.1 Планування діалогічних форм роботи на уроці

Сьогодні необхідно говорити про цілеспрямований і системний підхід до впровадження у практику викладання прийомів розвитку комунікативних умінь і навичок учнів. У гонитві за інформативністю заняття нерідко недооцінюється роль комунікативної компоненти уроку літератури. Предмети суспільно-гуманітарного циклу передбачають мовлення не стільки педагога, скільки учнів (до 90% часу на уроці). Багатство лексики, її образність – один з важливих критеріїв оцінювання усної відповіді, письмового завдання учня; розвиток красномовства передбачає щоденну практику, яка згодом стане звичкою.

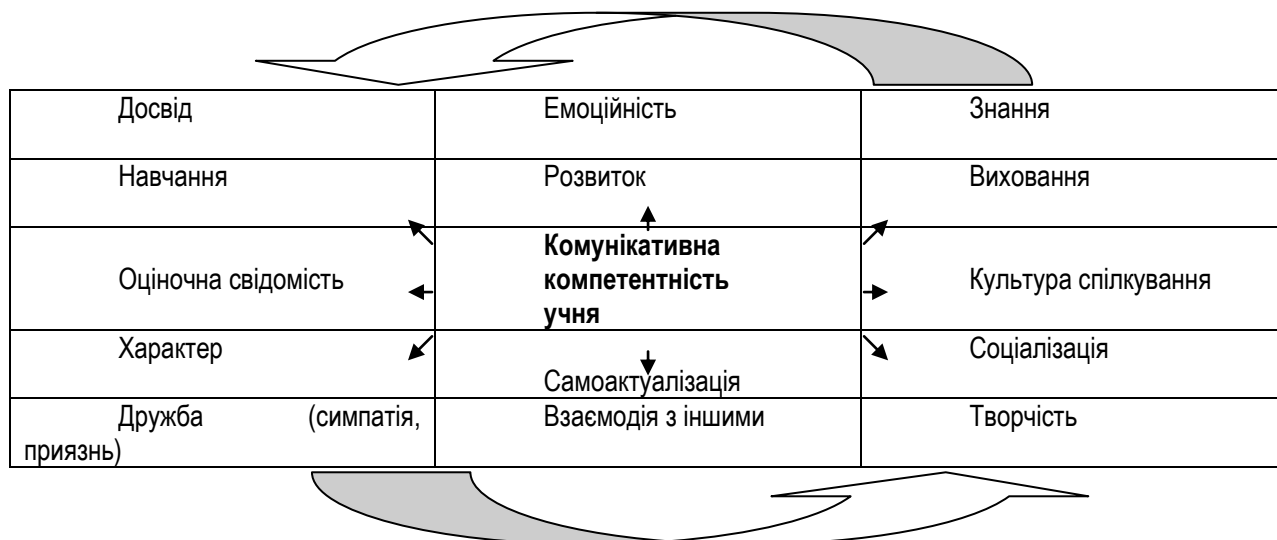

Рис.2 Зв'язок комунікативної компетентності з особистісними рисами учня

Комунікативна компетентність тісно пов'язана з такими рисами особистості учня, як емоційність, характер, комунікабельність, досвід, система цінностей, готовність до співпраці з іншими тощо (Рисунок 2). Спілкування (вербальне, невербальне) несе не тільки інформацію, досвід, а й емоції, враження. Використати усі їх можливості для розвитку комунікативної компетенції учня – завдання уроків літератури.

Комунікативна компетентність передбачає вибір засобів спілкування, оптимальних для конкретної ситуації (темп, інтонація, манера, стиль, сила голосу...). Реалізація цього завдання відбувається лише за умови

постійного тренування – включення особистості в різні комунікативні ситуації (розв'язування проблемних запитань, участь у рольових та розвивальних іграх, дискусіях та диспутах, інсценізації тощо). Розвиток комунікативної компетентності також передбачає і *самонавчання* (виразність читання, читання вголос, переказ прочитаного, аудіювання, рольовий діалог, спілкування із дзеркалом...), *самовиховання* (терпимість, толерантність, самоконтроль). Виходячи із зазначених компонентів можна говорити про гнучкість, майстерність або готовність особистості до вибору оптимальних засобів комунікації у тій чи іншій ситуації. На нашу думку, слід говорити про формування *готовності учня до моделювання змісту спілкування*, тобто творчості. Творчий характер мовленнєвої діяльності учня на уроці літератури виявляється, наприклад, у процесі навчальної гри, коли відповідний темп, інтерес та створена ситуація вимагають від особистості швидкості реакції, концентрації уваги, точності, імпровізації, порозуміння і співвіднесення власних дій з діями інших, де виникає потреба у спілкуванні, вияві емоцій. “Сформовані компетенції використовуються в міру необхідності у різних контекстах залежно від різних умов та різних потреб для здійснення різних видів мовленнєвої діяльності, до яких належать мовленнєві процеси продукції та / або сприйняття текстів, пов'язаних з певними темами у специфічних сферах” [2, 9]. Скупчення різних чинників (контекст) по-різному впливає на процес спілкування (його зміст, характер, якість), а значить і на сам процес навчання. Комунікативна компонента заняття сприяє активізації пізнавальної діяльності учня, виконує інформативну, організаційну, стимулюючу функції (якщо спілкування стає потребою на шляху здобуття знань).

Комунікативні уміння передбачають не тільки відкритість і готовність до діалогу, а й *уміння слухати і почути сказане*. *Виразність, емоційність, інтерес, новизна* – це ті фактори, які привертають і утримують увагу учня, сприяють кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу. На думку освітнього психолога Тоні Стоквела, “щоб вивчити щось швидко і надовго, треба побачити, почути й відчути це”, тобто під час навчання необхідно звертатися до всіх відчуттів дитини (зір, слух, дотик, рух...). Найкраще на уроці літератури їх поєднують гра і інсценізація. Під час інсценізації розвивається не тільки вербальне, а й невербальне мовлення (спілкування через міміку, жест, позу). У практиці використання інсценізацій педагоги нерідко підтримують жвавий інтерес дітей до оформлення декорацій, виготовлення костюмів, а найголовніше – мистецтво мовлення, вживання в роль – залишається нереалізованим. Інсценізація нерідко подається як самостійний і незалежний елемент заняття, однак вона (як і будь-яка інша форма роботи) має “народитися” самим ходом заняття як внутрішня потреба і бути проаналізована, а результати обговорення стануть переходом до наступного етапу уроку.

Гра – одна з інтерактивних форм роботи на уроці літератури. У методиці вивчення літератури розрізняють ігри продуктивні, пошукові, творчі, художні, ділові, інтелектуальні та ігри-інсценізації. Окрім пізнавальних, розвивальних, організаторських, імітуючих, декламаторських функцій навчальна гра на уроці літератури виконує і комунікативну роль – формує і розвиває навички спілкування в колективі. Під час гри учні спілкуються, передають свій досвід і знання іншим, водночас розвивають мовлення і мислення. Наприклад, комунікативні ігри “карусель” – заочне знайомство (впізнай за описом героя, презентуй задуманого персонажа для вгадування іншими), описати персонажа, очима іншого (Клод Фроло очима Квазімодо або Есмеральди, Гобсек очима пані де Ресто (Дервіля); “розкажи про проблему”, “якби” (“якби Раскольников не мав проблем з грошима, чи скоїв би він злочин?”), перша зустріч персонажів (експромт-діалог, розігрування ситуації); лист або вітальна листівка (3-5 речень) літературному персонажу або автору – це не тільки звернення вербальне, але й діалог емоцій, характерів, тактик, особистої культури, цінностей.

На уроці літератури педагог має підбирати такі прийоми і види роботи, які б створювали в учня потребу висловитися, співставити авторський опис з власним життєвим або читацьким досвідом, викликали б емоції, тобто сприяли його *самоактуалізації*. Педагог повинен так формулювати завдання для роботи в парі або групі, щоб кожен учень відчував необхідність співпраці з іншим(и).

Здатність відтворити прочитане – це самоконтроль, це розвиток мовленнєвих навичок, це готовність до діалогу з класом і педагогом. Тому правильна постановка домашнього завдання – один з шляхів формування комунікативної компетентності учнів. Недостатньо учням назвати сторінки підручника чи номер параграфу, необхідно вимагати не прочитання тексту, як його переказ.

До проблем формування комунікативної компетентності учнів відносимо такі: 1) низький рівень мотивації до спілкування; 2) мало часу відводиться різним видам мовленнєвої діяльності учнів на уроці; 3) низький рівень культури спілкування школярів; 4) недостатня увага до мови учнів; 5) неготовність педагога до впровадження інтерактивних технологій.

Різноманітні форми роботи на уроці задіюють різні чинники мовленнєвої діяльності учнів, тому так важливо використовувати різні підходи та комунікативні методики, метою яких є формування в учнів потреби розвитку мовлення як засобу спілкування, спонукання до мовлення та співпраці учнів, моделювання різних комунікативних ситуацій, заучування окремих моделей мовного етикету.

Одним з перших етапів роботи педагога є теоретико-методологічний, на якому педагог має визначити ключові поняття, зміст, завдання та стратегії формування комунікативної компетентності учнів. Педагог повинен

знати і вміти *донести до учнів основи культури спілкування* (говорити мовою партнера, на позиціях “рівних”, виявляти інтерес до проблем співрозмовника, “активно” слухати, не порушувати етикету спілкування); вміти визначати різні стилі спілкування (співпраця, конкуренція, пристосування, компромісу, ліберальний, авторитарний та ін.) та їх характеристики. Саме від тактики педагога залежить, яку позицію займе учень у спілкуванні з ровесниками (толерантну чи авторитарну, конкуренції чи співпраці).

Таким чином, проблема формування комунікативної компетентності учня вимагає від педагога відповідних теоретичних знань, професійної майстерності, творчості, самоактуалізації особистості учня, пошуку особистісних форм стимулювання та заохочення, гуманізації навчання, моделювання особистісного змісту уроку літератури через використання принципу діалогічного співвідношення, урізноманітнення прийомів та видів роботи учнів на уроці, в основі яких співпраця і спілкування; уваги до культури спілкування учнів, посилення ролі мовленнєвої діяльності учнів на уроці літератури.

Література

1. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні. — Львів: Видавництво “Літопис”, 2005. — 542 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор педагогічних наук, професор С.Ю.Ніколаєва. — К.: Видавництво Ленвіт, 2003. — 273 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. — К.: ВЦ “Академія”, 1997. — 752 с.
4. Освітні технології: Навч. посібник / За ред. О.М.Пехоти. — К.: “Видавництво А.С.К”, 2003, — 255 с.
5. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. За ред. О.І.Пометун. — К.: Видавництво А.С.К., 2004. — 192 с.
6. Семиченко В.А. Психологія спілкування.— К.: «Марістр-5», 1998. — 152 с.
7. T.Stockwell. Accelerated learning in Theory and Practice, EFFECT, Lichtenstein, 1992.

Анотація

В статті розглядається педагогічна проблема формування комунікативної компетентності учасників на уроках літератури, підкреслюється значимість використання інтерактивних форм роботи на занятті як одного з способів соціалізації особистості учня через спілкування.

Анотація

У статті розглянуто проблему формування комунікативної компетентності учнів на уроках літератури, підкреслюється значимість використання інтерактивних форм роботи на занятті як одного з шляхів соціалізації особистості учня.

©2007

Рекун Н.М.

МЕТА ПРОФІЛЬНООРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У КОНТЕКСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реформування іншомовної освіти в Україні є складовою процесу оновлення освітньої системи. Ці зміни пов'язані зі створенням нових освітніх стандартів, оновленням навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, організації навчального процесу. Однією з вимог до змісту діяльності з навчання іноземної мови (ІМ) у 2006/2007 навчальному році є широке використання ефективних навчальних технологій за умови, що вони співвідносяться з вимогами програми, віковими особливостями учнів, їхніми інтересами [2, с.56]. Отже, сьогодні відбувається поступовий перехід на оновлений зміст та нову структуру загальної середньої освіти, зокрема формується мережа різнопрофільних класів у старшій школі.

Введення профільної освіти, відповідно до Концепції профільного навчання в старшій загальноосвітній школі (10-12 класи), передбачає реалізацію принципу особистісно-орієнтованого навчання, а також максимальну спрямованість на реальне життєве та професійне самовизначення випускників школи. Навчання має бути диференційованим за змістом та прогнозованим з урахуванням структури ринку праці та зайнятості для молоді. Потреба у профільно-орієнтованому вивченні ІМ старшокласниками актуалізує проблему конкретизації змісту ІМ та його методичної організації відносно різних напрямів профільного навчання. Так, суспільно-гуманітарний напрям на старшому ступені школи включає історичний, правовий, філософський, економічний профілі навчання.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Вхідження України до світової економічної спільноти як рівноправного партнера потребує від кваліфікованих фахівців економічної галузі та сфери бізнесу вільного володіння міжнародною мовою ділового спілкування, передусім англійською. Незаперечним є той факт, що факультети та ВНЗ економічного профілю залишаються одними з найпрестижніших та користуються великим попитом серед випускників шкіл, а контингент студентів цього профілю – наймасовіша соціальна група, яка потребує вивчення ділової АМ у професійних цілях. Водночас